

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2023 m. gruodžio 19 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Sigitos Rudėnaitės (kolegijos pirmininkė ir pranešėja), Gedimino Sagačio ir Dalios Vasarienės, teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovo **Vilniaus Gedimino technikos universiteto** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. liepos 13 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės akcinės bendrovės „Panevėžio statybos trestas“ ieškinį atsakovui Vilniaus Gedimino technikos universitetui dėl sutarties pakeitimo (kainos perskaičiavimo).

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių viešojo pirkimo sutarties aiškinimą ir keitimą, teismo aktyvaus vaidmens ribas bylose dėl viešojo pirkimo sutarčių, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė prašė pakeisti šalių viešojo pirkimo būdu 2020 m. gruodžio 4 d. sudarytos statybos rangos sutarties kainą, padidinant 2022 m. balandžio mėn. pabaigoje likusių neatliktų darbų kainą 14,33 proc., tai sudaro 1 773 302,64 Eur su pridėtinės vertės mokesčiu (toliau – PVM).
3. Ieškovė nurodė, kad, atsižvelgiant į Rusijos Federacijos pradėtos agresijos prieš Ukrainą sukeltus padarinius, jai tapo sudėtingiau vykdyti sutartį. Kainų pasikeitimą ieškovė grindė Valstybės duomenų agentūros (buvus pavadinimas Lietuvos statistikos departamentas) skelbiamais duomenimis. Ieškovė kreipėsi į atsakovą, prašydama pakeisti sutartį (perskaičiuoti kainą). Atsakovui atsisakius keisti sutartį, ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama pakeisti sutarties kainą teismo sprendimu, reikalavimą grindė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.204 straipsnio nuostatomis. Sutartyje įtvirtinta kainos perskaičiavimo tvarka, tačiau ji nesudaro galimybių atkurti dėl išorinių nuo šalių valios nepriklausančių aplinkybių iškreipto sutarties šalių balanso. Kadangi perskaičiavimas taikomas neatliktiems darbams, tuo atveju, jei ieškovė ir būtų turėjusi galimybę prašyti keitimo, vadovaudamasi sutarties nuostatomis, tai nebūtų atkūrę šalių pusiausvyros, kadangi per ilgą laikotarpį būtų atlikti visi nustatyti darbai (pradinėje sutartyje nurodyta darbus atlikti per 24 mėn., t. y. iki 2022 m. gruodžio mėn.) ir kainos būtų perskaičiuotos itin mažam darbų likučiui. Ieškovė nurodė, kad ieškiniu prašomo perskaičiavimo atveju faktiškai laikytina, kad sutartyje nėra nustatytos tinkamos jos keitimo taisyklės ir egzistuoja galimybė keisti sutartį, kaip tai nurodyta viešųjų pirkimų priežiūrą vykdančios Viešųjų pirkimų tarnybos (toliau – VPT) viešame išaiškinime.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

4. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. kovo 7 d. sprendimu ieškinį atmetė.
5. Teismas nustatė šias faktines aplinkybes:
  - 5.1. 2020 m. gruodžio 4 d. šalys sudarė statybos rangos sutartį dėl VGTU Elektronikos, Mechanikos ir Transporto inžinerijos fakultetų mokomojo korpuso (Plytinės g. 25, Vilnius) statybos darbų su darbo projekto BIM aplinkoje parengimu;
  - 5.2. sutartis sudaryta įvykdžius viešąjį pirkimą ir yra fiksuotos kainos kainodaros su peržiūra (Pasiūlymo rašto priedo 1.1.1.11 papunktis; Rangos sutarties 2 punkto b papunktis); jos 13 punkte aptartos sutarties keitimo galimybės;
  - 5.3. šalys susitarė, kad pakeitimai gali būti atliekami vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo (toliau –ir VPĮ) 89 straipsniu, 13.1 papunktyje apibrėžė, ką laiko papildomu darbu ir nenumatytomis aplinkybėmis; šalys sutarė, kad jeigu pakeitimas atliekamas kitais negu apibrėžti šiame punkte atvejais, tokiame pakeitimui atlikti turi būti vykdomas atskiras pirkimas, t. y. nauja pirkimo procedūra pagal VPĮ reikalavimus;
  - 5.4. sutarties 13.8 papunktyje nustatyta:

„Sutarties kaina gali būti perskaičiuojama šiame punkte nustatyta tvarka:

Kaina perskaičiuojama ne vėliau kaip kiekvienų metų sausio mėn. 31 d., taikant Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbtus statybos sąnaudų kainų indeksus, vadovaujantis Viešųjų pirkimų tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2017 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. IS-95 patvirtinta „Kainodaros taisyklių nustatymo metodika“ (su vėlesniais pakeitimais) (toliau – Kainodaros metodika), jeigu nuo pasiūlymo pateikimo dienos arba nuo kainos paskutinio indeksavimo statybos sąnaudų kainų pokytis yra lygus arba didesnis kaip 5 procentai. Toks perskaičiavimas gali būti atliekamas ne anksčiau kaip po 12 mėn. nuo darbų pradžios datos; Sutarties kaina neatliktiems darbams dėl statybos sąnaudų kainų pokyčio perskaičiuojama pagal formulę:

$$SN = A + (SS - A) * (1 + SKI/100)$$

SN - Perskaičiuota Sutarties kaina,

SS – Sutarties kaina iki perskaičiavimo,

A – Atliktų darbų kaina iki perskaičiavimo,

SKI – Statybų kainų indeksas – kainų pokytis nuo paskutinio indeksavimo arba nuo sutarties sudarymo datos procentais.

Statybos sąnaudų kainų indeksai skelbiami Statistikos departamento interneto svetainėje adresu <http://www.stat.gov.lt>. Oficialiosios statistikos portalo duomenų bazės skyriaus „Statybos sąnaudų elementų kainų indeksai (SSKI), kainų pokyčiai ir svoriai“ informaciniuose pranešimuose „Statybos sąnaudų elementų kainų pokyčiai per metus“ ir „Statybos sąnaudų elementų kainų pokyčiai per mėnesį“;

- 5.5. 2022 m. kovo 15 d. šalys pasirašė susitarimą Nr. 1, kuriuo perskaičiavo sutarties kainą neatliktiems darbams, pritaikiusios kategorijos „Visi statiniai“ statybos sąnaudų elementų kainos pokytį (10,02 proc.);
- 5.6. 2022 m. birželio 23 d. ieškovė, remdamasi VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktu bei argumentuodama tuo, jog dėl paaškęusių naujų aplinkybių, kurių nebuvo galima numatyti (2022 m. vasario 24 d. Rusijos Federacijos pradėto karo ir dėl to kilusių padarinių statybinių medžiagų rinkai), susidūrė su sutarčiai vykdyti reikalingų medžiagų tiekimo sutrikimais bei reikšmingu šių medžiagų pabrangimu, prašė pakeisti sutartį, nustatant joje kainos perskaičiavimo galimybę kas ketvirtį, ir perskaičiuoti 2022 m. balandžio mėn. pabaigoje likusių atlikti darbų kainą, ją padidinant 14,33 proc., t. y. nuo 10 227 071,66 Eur be PVM iki 11 692 611,03 Eur be PVM;
- 5.7. atsakovas atsisakė atlikti ieškovės prašomą sutarties pakeitimą, argumentuodamas tuo, jog ieškovė, pasirašydama 2022 m. kovo 15 d. susitarimą, faktiškai prisiėmė riziką dėl pirmiau aptartų nenumatytų aplinkybių atsiradimo, ir nurodė, kad ieškovė nepagrindė faktinio kainų padidėjimo.
6. Teismas pažymėjo, kad viešojo pirkimo sutarčių keitimui (ar teismui sprendžiant dėl vienašalio prašymo tai padaryti) ir jo teisėtumo vertinimui pirmiausia taikytinas specialusis VPĮ 89 straipsnis. Ieškovė savo reikalavimus grindžia ne VPĮ 89 straipsnio 3 dalies, o CK 6.204 straipsnyje nustatytu pagrindu.
7. Šalys pagal VPĮ 89 straipsnio nuostatas bei sutarties sąlygas jau yra sudariusios 2022 m. kovo 15 d. susitarimą dėl kainos perskaičiavimo; jame nebuvo konkrečiai įvardijamos priežastys, dėl kurių išaugusioms sąnaudoms mažinti sudaromas susitarimas. Susitarimas buvo pasirašytas 2022 m. kovo 15 d., t. y. kai apie prasidėjusį karą Ukrainoje jau buvo žinoma. Be to, pagal sutarties sąlygas ieškovei buvo žinoma, kad sutarties kainos perskaičiavimas atliekamas ne dažniau kaip kartą per metus. Todėl pasirašydama susitarimą ieškovė turėjo visas galimybes derinti nustatytą kainos perskaičiavimo galimybę, jau įvertindama ir galimas karo Ukrainoje pasekmes, bei derinant susitarimą inicijuoti papildomus perskaičiavimus. Teismo vertinimu, ieškovei pasirašius susitarimą, kai jau buvo žinoma apie karą, ir galint prognozuoti potencialų sąnaudų išaugimą, ieškovė prisiėmė riziką, kuri negali būti perkelta atsakovui.
8. Teismas nurodė, jog nagrinėjamu atveju ieškovės nurodytos aplinkybės negali būti vienareikšmiškai vertinamos kaip sutarties vykdymo esminio suvaržymo aplinkybės. Ieškovės nurodytos aplinkybės savaime negali būti pagrindas teigti, jog dėl išorinių, nuo šalių valios nepriklausančių aplinkybių (Rusijos karinės agresijos prieš Ukrainą) buvo smarkiai iškreiptas sutarties šalių balansas ir tai yra pagrindas keisti sutarties sąlygas bei perskaičiuoti kainą. Teismas nurodė, kad siekiant įrodyti būtinybę keisti sutarties sąlygas, t. y. perskaičiuoti kainą, nepakanka vien remtis Lietuvos statistikos departamento skelbiamais statybos sąnaudų elementų kainų indeksais. Konkrečiu atveju ieškovė turi įrodyti, jog būtent dėl jos nurodytos aplinkybės padidėjo jos kaip rangovės sąnaudos ir padidėjimas iš esmės iškreipia šalių balansą. Vien Lietuvos statistikos departamento viešai skelbiami duomenys nagrinėjamu atveju negali būti laikomi pakankamais įrodinėjant realų (faktinį) darbų pabrangimą. Ieškovė byloje neįrodinėjo ir nepateikė duomenų, jog sutarties vykdymo kaina realiai padidėjo.
9. Spręsdamas dėl kainos perskaičiavimui taikytino kainų indekso, teismas pažymėjo, kad sutartyje nebuvo nurodyta jokia atskira ir konkreti statinių kategorija, su kuria būtų siejamas sutarties kainos perskaičiavimas. Vien faktas, jog sutartimi sulgyti darbai vykdomi negyvenamajame (mokslo paskirties) pastate, teismo vertinimu, savaime nereiškia, jog tokių darbų kaina privalo būti keičiama išimtinai tik pagal statybos sąnaudų elementų kainų indekso subkategoriją „Negyvenamieji pastatai“. Teismas vertino šalių elgesį po sutarties sudarymo, t. y. sudarant 2022 m. kovo 15 d. susitarimą dėl kainos perskaičiavimo, kuriame šalys aiškiai įvardijo kategoriją „Visi statiniai“. Nors ieškovė nurodo, jog su tokia kategorija nesutiko, tačiau ji susitarimą pasirašė ir jo negiginėjo. Dėl to teismas konstatavo, kad šalys abipusiu susitarimu sutarė dėl kainos perskaičiavimui taikytino konkretaus indekso, t. y. dėl kategorijos „Visi statiniai“.
10. Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs bylą pagal ieškovės apeliacinį skundą, 2023 m. liepos 13 d. nutartimi panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir perdavė bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.
11. Apeliacinės instancijos teismas priėmė į bylą įrodymus, patvirtinančius, kad po pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo 2023 m. kovo 20 d. šalys sudarė susitarimą Nr. 5, kuriuo, įvertinusios, jog nuo 2021 m. gruodžio mėn. iki 2022 m. gruodžio mėn. statybos sąnaudų kainų pokytis kategorijoje „Visi statiniai“ padidėjo 17,5 proc., perskaičiavo sutarties kainą neatliktiems darbams.
12. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad viešojo pirkimo būdu sudarytų sutarčių keitimas (įskaitant ir kainos pakeitimą) pirmiausia yra galimas būtent sutartyje įtvirtinta tvarka. Taip pat teismas pažymėjo, kad viešojo pirkimo sutarčių keitimui (ar teismui sprendžiant dėl vienašalio prašymo tai padaryti) ir jo teisėtumo vertinimui pirmiausia taikytinas specialusis VPĮ 89 straipsnis. Naujausioje Lietuvos apeliacinio praktikoje išaiškinta, kad CK 6.204 straipsnis taikomas, kai šalys sudaro civilinę sutartį įprastu būdu (derybomis, priimdamos ofertą ir pan.), o ne viešojo pirkimo sutartį. Todėl ieškinio reikalavimas padidinti sutarties kainą nagrinėtinas ne CK 6.204 straipsnio, o VPĮ 89 straipsnio kontekste, juolab kad sutartyje buvo nurodyti aiškūs sutarties kainos keitimo pagrindai ir tvarka.
13. Nagrinėjamoje byloje šalių ginčas kilo ir dėl to, ar pagal Statistikos departamento paskelbtus statybos sąnaudų kainų indeksus turėtų būti taikomas kategorijos „Visi statiniai“ ar kategorijos „Negyvenamieji pastatai“ kainų pokyčio rodiklis. Teisėjų kolegija nepritarė pirmosios instancijos teismo argumentams šiuo klausimu ir nusprendė, kad nagrinėjamu atveju turėtų būti taikomas kategorijoje „Negyvenamieji pastatai“ nurodytas koeficientas.
14. Kainodaros metodikos 53.1 papunktyje įtvirtinta, kad kainos peržiūros taisyklės turi būti iš anksto aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai suformuluotos pirkimo dokumentuose bei sutartyje, be kita ko, nurodant aplinkybes, kurioms atsiradus atliekama peržiūra, taip pat statistinių ar kitų rodiklių šaltinius, kai peržiūra vykdoma, remiantis jų duomenimis. Vis dėlto aplinkybė, kad pačiame sutarties 13.8 papunktyje nėra nustatyta konkreti statybos sąnaudų elementų kainų indekso rūšis – negyvenamųjų pastatų kainų indeksas, savaime nereiškia, jog turėtų būti taikomas kategorijos „Visi statiniai“ kainų pokyčio rodiklis. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad statybos sąnaudų elementų kainų pokyčiai informaciniuose pranešimuose yra pateikiami pagal statinių tipus, kurie yra nustatomi pagal statinių klasifikacijas. Jose statiniai skirstomi į gyvenamuosius ir negyvenamuosius. Statybos sąnaudų elementų kainų indeksai aprėpia gyvenamuosius pastatus (išskyrus bendrabučius), negyvenamuosius (administracinius, pramoninius, prekybos) pastatus ir inžinerinius statinius (Lietuvos statistikos departamento generalinio direktoriaus 2018 m. spalio 23 d. įsakymu Nr. DJ-233 patvirtintos Statybos sąnaudų elementų kainų indekso sudarymo metodikos 11 punktą), taigi klasifikacijoje nėra pastatų rūšių „Visi pastatai“.
15. Nagrinėjamu atveju sutarties objektas yra negyvenamosios paskirties pastatas (VGTU Mechanikos, Elektronikos ir Transporto inžinerijos fakultetų mokomasis korpusas), todėl akivaizdu, jog kainai perskaičiuoti turi būti taikomas tapačios paskirties pastatams – negyvenamiesiems pastatams (mokslo paskirties) – skirtas indeksas.
16. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad Rusijos Federacijos 2022 m. vasario 24 d. pradėto karo prieš Ukrainą, dėl kurio žymiai pabrango statybinės medžiagos, energijos ištekliai ir kiti resursai, bylos šalys objektyviai negalėjo numatyti. Šios aplinkybės nuo šalių valios

nepriklaušė ir šalys jų negalėjo kontroliuoti, išvengti ar sumažinti galimus neigiamus padarinius. Be to, 2022 m. kovo 15 d. susitarimas, kuriuo buvo perskaičiuota 2021 m. gruodžio mėn. pabaigoje likusių neatliktų darbų kaina, buvo skirtas sumažinti ieškovės nuostoliams, kilusiems dėl kitų priežasčių, ne karo įtakos, pvz., COVID-19 pandemijos.

17. Iš viešai skelbiamų Valstybės duomenų agentūros duomenų teismas nustatė, kad statybos sąnaudų elementų kainos nuo 2022 m. vasario mėn., palyginti su tų metų sausio mėn., nuo 11,8 proc. padidėjo iki 15,5 proc., kovo mėn. – 19,8 proc., balandžio – 21,1 proc., o iki 2022 m. vasario mėn. kainos kilo labai nežymiai, iki 1 procento. Tokių didelių rinkos pokyčių, atitinkamai ir sutarties vykdymo kainos, objektyviai nebuvo galima numatyti dar iki karo pradžios (ieškovei inicijuojant kainos perskaičiavimą) ar pačioje karo pradžioje. Todėl teismas pripažino, kad šią sąlygą sutarčiai pakeisti ieškove yra įrodžiusi.
18. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, įvertinusi ieškovės procesinius dokumentus ir ieškinio reikalavimo formulotę, nusprendė, kad nors ieškove ieškinyje ir nesuformulavo reikalavimo peržiūrėti (perskaičiuoti) kainą pagal Rangos sutarties 13.8 papunktį (VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punktą), taip pat nereikšė reikalavimo keisti Rangos sutarties 13.8 papunktį taip, kaip tai yra nurodyta pagal teismų praktiką (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. gegužės 16 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-324-407/2023, 44 punktas), tačiau iš esmės ieškove nuo pat pradžios – ieškinio reikalavimo pareiškimo – siekė ne pakeisti pačią sutartį (konkrečias jos nuostatas), įtraukiant, pvz., darbų eigoje atsiradusius nenumatytus darbus, pakeičiant sutarties vykdymo terminus dėl nenumatytų aplinkybių, nustatant kitokią sutarties keitimo tvarką ir pan., kam ir skirtos VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatos, tačiau siekė perskaičiuoti rangos sutarties kainą konkrečiu momentu – 2022 m. balandžio mėn., įrodinėdama ne konkrečias išaugusias išlaidas (sąnaudas) dėl kilusio karo ir šalims agresorėms taikomų sankcijų, o teikdama nuorodą į Lietuvos statistikos departamento interneto svetainėje skelbiamus duomenis apie statybos sąnaudų elementų kainų pokyčius. Teisėjų kolegija konstatavo, kad iš ieškovės teiktuose procesiniuose dokumentuose nurodytų faktinių aplinkybių akivaizdu, jog ji siekė peržiūrėti (perskaičiuoti) kainą ir pakeisti sutarties 13.8 papunktį dėl susitartos kainos (VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punktas), todėl yra pagrindas sudaryti ieškovei galimybę patikslinti ieškinio reikalavimus pagal VPĮ nuostatas dėl konkretaus laikotarpio, įvertinant ir šalių sudarytą naujausią susitarimą Nr. 5 dėl sutarties kainų perskaičiavimo.

III. Kasacinio skundo ir atsilepimo į jį teisiniai argumentai

19. Atsakovas kasaciniu skundu prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. liepos 13 d. nutartį ir palikti galioti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. kovo 7 d. sprendimą; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas yra grindžiamas šiais argumentais:

19.1. Lietuvos apeliacinis teismas nepagrįstai peržengė ieškiniu suformuluotais bylos nagrinėjimo ribas, nukrypo nuo taikytinos kasacinio teismo praktikos ir padarė proceso teisės normų pažeidimą. Ieškove visuose savo procesiniuose dokumentuose pasisakydama dėl VPĮ nuostatų *expressis verbis* (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) savo reikalavimą grindė išskirtinai tik VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktu. Vadinas, pati ieškove laiko, kad nėra pagrindo keisti sutartį, remiantis joje nustatyta tvarka ir pagrindais, t. y. ieškinio teisiniai argumentai ir faktinės aplinkybės nebuvo teikti siekiant įrodyti sutarties 13.8 punkto (pagal VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punktą) aktualumą ar taikytinumą, ieškove tokio reikalavimo šioje byloje niekuomet nėra suformulavusi. Lietuvos apeliacinis teismas peržengė ieškiniu pareiktą reikalavimą pakeisti sutartį, nes sudarė sąlygas ieškovei *de facto* (faktiškai) ir *de jure* (teisiskai) pakeisti ieškinio dalyką. Statistikos departamento indekso pokyčių kaip įrodymų vertinimas sutarties 13.8 punkto kontekste reikalauja visiškai priešingo faktinių aplinkybių vertinimo, kurio ieškove net nesiekė ir kurio atlikimas, atsižvelgiant į ieškinio faktinį reikalavimą, reikštų ieškinio dalyko pakeitimą. Skundžiama nutartis yra akivaizdus proceso dalyvių elgesio dispozityvumo principo pažeidimas. Nutarties motyvuojamoji dalis turi esminius trūkumus, nes, viena vertus, Lietuvos apeliacinis teismas pripažino, kad ieškinio reikalavimas turi būti vertinamas pagal VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktą (nutarties 53, 65 punktai), tačiau, kita vertus, ginčo teisiniui vertinimui šios *lex specialis* nuostatos netaikė, neatskleidė ir neaptarė jos formuluotės ar tikslo, taip pat nenurodė jokių kitų bylų, kuriomis apeliacinės instancijos teismo pateiktas nuostatos teisinis vertinimas galėtų būti pagrindžiamas. Lietuvos apeliacinio teismo motyvacija yra ydinga bei neteisėta ir dėl to, kad, viena vertus, nutartimi pripažįstama, jog yra teismų praktikos sprendžiant analogiškus civilinius ginčus, tačiau priimamas visiškai priešingas sprendimas nei aptariamoje teismų praktikoje.

19.2. Lietuvos apeliacinis teismas netinkamai kvalifikavo ieškinio reikalavimą ir netinkamai taikė viešojo pirkimo sutarties kainos pakeitimui (padidinimui) taikytinas VPĮ 89 straipsnio nuostatas. Nesant suformuotos kasacinio teismo jurisprudencijos, Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje rėmėsi nenuoseklia apeliacinės instancijos teismo praktika ir, paneigdamas VPĮ 89 straipsnio 1 dalyje nustatytą reglamentavimą, netinkamai perkvalifikavo ieškovės reikalavimą neva esant pareiktą pagal VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1, o ne 3 punktą. Lietuvos apeliacinis teismas taip pat nukrypo nuo Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – Teisingumo Teismas) jurisprudencijos, nes faktiškai įpareigojo pirmosios instancijos teismą spręsti dėl viešojo pirkimo sutarties pakeitimo, kuris bet kuriuo atveju būtų neteisėtas ir neleistinas. Pagal ieškinio reikalavimą, ieškove reikalauja realizuoti (į sutartį „įrašyti“) visiškai naują sutarties pakeitimo pagrindą, o tokio sutarties pakeitimo negalėjo tikėtis jokie kiti pirkimo dalyviai. Sudarydamas galimybę ieškovei patikslinti ieškinio reikalavimus, vadovaujantis VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punktu, teismas nepagrįstai atskyrė ir sukūrė savotišką koliziją tarp įtvirtintų sutartyje (sutarties 13.8 punktas) ir įstatyme (VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktai) viešojo pirkimo sutarties perskaičiavimo teisių pagrindų. Lietuvos apeliacinio teismo padaryta teisinė išvada, jog ginčo faktinės aplinkybės atitinkanti *lex specialis* nuostata (VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktas) nėra taikytina ginčo išsprendimui iš esmės, yra ydinga ir prieštarauja pamatiniams viešųjų pirkimų skaidrumo ir lygiateisiškumo principams bei vienam iš pagrindinių civilinio proceso tikslų nagrinėjant civilines bylas – tinkamai taikyti įstatymus. Lietuvos apeliacinis teismas nukrypo nuo kasacinio teismo jurisprudencijos, pagal kurią sprendami ginčus, kylančius iš viešųjų pirkimų teisiųjų santykių, be kita ko, ir dėl sutarties vykdymo, teismai turi vertinti ne tik ginčo sutarties nuostatas, tačiau, atsižvelgdami į aplinkybę, kad ginčo sutartis buvo sudaryta viešojo pirkimo būdu, sutarties turinį turi nustatyti ir tirdami bei vertindami paskelbto viešojo pirkimo konkurso sąlygas ir susijusias aplinkybes. Lietuvos apeliacinis teismas nevertino aplinkybės, jog viešasis pirkimas, kurio pagrindu ir buvo sudaryta ginčo sutartis, buvo vykdomas 2020 m. rugsėjo–gruodžio mėn., t. y. COVID-19 pandemijos laikotarpiu. Taigi atsakovas (perkančioji organizacija), atsižvelgdamas į tuo metu esantį neapibrėžtumą, kuris ieškovei, kaip ilgametei statybų sektoriuje veikiančiai įmonei, negalėjo būti nežinomas, būtent todėl ir nustatė atitinkamą sutarties kainos perskaičiavimo tvarką – VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu suformulavo sutarties 13.8 punktą, kuris tebegalioja.

19.3. Lietuvos apeliacinis teismas netinkamai aiškino ir taikė imperatyvias VPĮ 17 straipsnio ir 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatas, civilinio proceso nuostatas, reglamentuojančias įrodymų pakankamumą ir įrodinėjimo pareigą bei su įrodymais susijusias VPT rekomendacijas. Lietuvos apeliacinis teismas nepagrįstai nesivadovavo kasacinio teismo jurisprudencija ir nevertino, jog laikotarpiu nuo 2022 m. balandžio mėn. iki darbų pagal sutartį pabaigos ieškove siekia dvigubo (pakartotinio) perskaičiavimo. Dėl faktinio sutarties vykdymo sąnaudų padidėjimo šioje byloje nėra nė vieno ieškovės pateikto įrodymo. Priešingai, ieškove *expressis verbis* pripažįsta, jog faktinių nuostolių šiame ginče įrodyti neprivalo ir to nesiekia, kartu teigdama, kad pakitęs Lietuvos statistikos departamento indeksas yra pakankamas jos patirtų nuostolių įrodymas. Byloje esančių įrodymų dėl tariamai po karo Ukrainoje pradžios patirtų nuostolių aspektu nutartyje nėra nurodyta nė vieno teismo motyvo. Vadovaujantis už viešųjų pirkimų stebėseną atsakingos (VPĮ 95 straipsnis) institucijos pateiktomis rekomendacijomis, kainų pokytis rinkoje (Lietuvos statistikos departamento skelbiamų duomenų pokytis) turi būti aktualizuojamas konkrečios viešojo pirkimo sutarties atžvilgiu. Reikalaujama dėl nenumatytų aplinkybių pakeisti (indeksuoti) sutarties kainą, ieškove *de facto* siekia ne tik papildomo

išlaidų atlyginimo, bet ir pelno padidinimo. Nevertindamas įrodymų dėl ieškovės deklaruojamo neigiamo kainų poveikio, Lietuvos apeliacinis teismas sukuria galimybę piktnaudžiauti teise, kai ieškovei faktiškai ir nepatyrus padidėjusių išlaidų (pavyzdžiui, statybos medžiagų nusipirkus anksčiau) sutarties kaina galėtų būtų peržiūrėta išskirtinai tik ieškovei palankiu būdu.

- 19.4. Lietuvos apeliacinis teismas netinkamai aiškino ir taikė CK 6.189, 6.193 straipsnių nuostatas ir nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuosekliai formuojamos šių nuostatų aiškinimo ir taikymo jurisprudencijos, visiškai neanalizavo bylos šalių valios, išreikštos susitarimuose Nr. 1 ir Nr. 5, kurių turinys patvirtina, kad juose šalių valia buvo išreikšta aiškiai ir nedviprasmiškai: taikoma statybos sąnaudų elementų kainų indekso kategorija „Visi statiniai“. Šiuo aspektu nutartyje nėra nurodyta nė vieno motyvo. Lietuvos apeliacinis teismas negalėjo pakeisti šalių faktinės valios dėl indekso subkategorijos „Visi statiniai“ taikymo sutarčiai. Priešingai nei nusprendė Lietuvos apeliacinis teismas, ginčo šalys Sutarties perskačiavimo susiejo ne su Lietuvos statistikos departamento generalinio direktoriaus 2018 m. spalio 23 d. įsakymu Nr. DĮ-233 patvirtinta Statybos sąnaudų elementų kainų indekso sudarymo metodika, o su sutarties 13.8 punkte *expressis verbis* nustatytais Lietuvos statistikos departamento interneto svetainės skyriais (parinktimis). Nė vienas pirkime dalyvavęs tiekėjas nebūtų galėjęs numatyti, kad sutarties kainos perskačiavimo mechanizmas, įtvirtintas sutarties 13.8 punkte, bus faktiškai pritaikomas naudojant statybos sąnaudų elementų kainų indekso subkategoriją „Negyvenamieji pastatai“, kuri sutartyje nėra minima.
- 19.5. Lietuvos apeliacinis teismas netinkamai paskirstė riziką tarp sutarties šalių ir taip pažeidė CK 1.5 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo principą, taip pat nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos (2023 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-118-378/2023), kurioje suformuluota teisės aiškinimo taisyklė, kad viešojo pirkimo-pardavimo sutartį vykdomas tiekėjas, pasirinkdamas toliau vykdyti sutartį, nors ir pažeidžiant VPĮ reikalavimus (apeliacinio teismo vertinimu nesudarant susitarimo dėl subkategorijos „Negyvenamieji pastatai“ taikymo), veikia ir savo rizika, todėl jam taip pat priskirtina 50 proc. rizika dėl kilusių nuostolių. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog sutarties kainą galėjo paveikti aplinkybės, kurių negalėjo numatyti nė viena sutarties šalis, tačiau dėl nenurodytų teisinių motyvų visos šios nenumatytų aplinkybių neigiamos pasekmės (tariamai padidėjusios sąnaudos) tenka išskirtinai tik atsakovui. Tokiu būdu apeliacinės instancijos teismas panaikino net komerciniams santykiams normalių rizikų prisiėmimą, nes tenkinus ieškinio reikalavimą nenumatytų aplinkybių padarytas poveikis ieškovei būtų *de facto* amortizuojamas (panaikinamas). Vykdomas viešojo pirkimo sutartį kylanti nenumatytų aplinkybių rizika negali būti priskiriama išimtinai perkančiajai organizacijai (atsakovui). Ši aplinkybė yra itin reikšminga atsakovui, nes jis privalo planuoti savo finansinius srautus ir užtikrinti, kad jis bus pajėgus tinkamai įvykdyti savo sutartinius įsipareigojimus ir atsiskaityti su ieškove.
20. Atsiliepimu į kasacinį skundą ieškove prašo jį atmesti ir palikti galioti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. liepos 13 d. nutartį; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepiamas grindžiamas šiais argumentais:
- 20.1. Nutartyje nėra konkrečiai nurodoma, kaip ieškove turėtų patikslinti reikalavimus, iš esmės netiesiogiai pateikiamos tik galimos alternatyvos. Kasacinio teismo išaiškinta, jog šalies pateiktas teisinis kvalifikavimas teismo nesaisto, o teisės normų taikymas yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva, taigi, susidarius situacijai, kai pradinio reikalavimo pareiškimo metu dar nebuvo suformuluoti atitinkami teismų išaiškinimai, būtų neteislinga ieškinyje nurodyto reikalavimo atžvilgiu itin formaliai taikyti ribojimą tikslinti ieškinio dalyką ir (ar) drausti teismui, siekiančiam teisingai išspręsti bylą bei suformuluoti aiškią bei nuosekliai teismų praktiką, savo iniciatyva tikslinti ieškinio reikalavimo teisinį kvalifikavimą, kai taip nėra remiamas nukrypstant nuo faktinio pradinio reikalavimo turinio. Teikiant ieškinį, atsižvelgiant į tai, kad sutartis būtų pasibaigus dar prieš išnagrinėjant bylą (t. y. praktiškai nebūtų galima pasinaudoti dažnesniu perskačiavimu), buvo nutarta palikti tik esminį reikalavimą dėl sutarties perskačiavimo konkrečia suma, atitinkančia ieškovei tenkantį sutarties įvykdymo apsunkinimą. Nepaisant to, visiškai akivaizdu, kad ieškove nuo pat pradžių faktiškai siekė patikslinti sutarties perskačiavimo tvarką, tokiu būdu užtikrindama galimybę atkurti dėl karo Ukrainoje pakitusią ekonominę pusiausvyrą tarp sutarties šalių. Nėra pagrindo sutikti su atsakovu, jog šiuo atveju teismas neturi teisės būti aktyvus bei savo iniciatyva tikslinti ieškovės reikalavimų. Nėra objektyvių pagrindų riboti teismo teisę aktyviai ginti viešąjį interesą tokiose bylose.
- 20.2. Apeliacinės instancijos teismo išvada gali būti aiškinama kaip galimybė, remiantis VPĮ 89 straipsnio 3 dalies 1 punktu, pakeisti sutartyje įtvirtintą perskačiavimo tvarką (pavyzdžiui, patikslinant perskačiavimo dažnumą). Negalima teigti, jog apeliacinės instancijos teismas pradinį reikalavimą perkvalifikavo kaip reikalavimą keisti sutartį VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu. Ieškovės įsitikinimu, sutarties 13.8 punkte įtvirtinta Sutarties kainos keitimo tvarka (pavyzdžiui, perskačiavimo dažnumas) gali būti keičiama remiantis vien tik VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktu. Ir tik vėlesni atskiri kainos perskačiavimai pagal patikslintą sutarties 13.8 punktą būtų laikomi atliekamais VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu. Taigi faktiškai jokia kolizija dėl pastarųjų nuostatų nevyksta, nes atskiri VPĮ įtvirtinti keitimo pagrindai taikomi skirtinguose ir savarankiškuose sutarties keitimo epizoduose. 2022 m. vasario–balandžio mėn. įvykęs kainų padidėjimas, įvertinus ankstesnę kainų dinamiką (2010–2020 m.) ir atmetus pandemijos sąlygotą pokytį, yra neįprastai didelis, t. y. atitinka nenumatytos aplinkybės sąvoką. Lietuvos apeliacinis teismas visiškai pagrįstai pripažino, kad karo Ukrainoje sukeltos pasekmės statybų sąnaudų kainai yra laikytinos nenumatytomis aplinkybėmis pagal VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktą.
- 20.3. Atsakovo motyvai apie tariamą dvigubą (pakartotinį) sutarties kainos perskačiavimą neatitinka realios faktinės situacijos ir yra visiškai nepagrįsti. Be to, pateikdamas tikrovės neatitinkančią informaciją apie atliktus sutarties kainos keitimus, atsakovas sąmoningai siekia suklaidinti teismą. Vadovaujantis įprastine kainos perskačiavimo tvarka, kurios pavyzdys įtvirtintas ir sutarties 13.8 punkte, atliekamas tik tų darbų, kurie iki perskačiavimo momento dar nebuvo atlikti, perskačiavimas. Taigi darbų apimtis, kuriai gali būti taikomas perskačiavimas, sutarties galiojimo metu nuolat kinta. Dvigubo apmokėjimo prasme iš dalies aktualus tik susitarimas Nr. 5, tačiau, patikslindama ieškinio reikalavimo sumą, ieškove šią grėsmę pašalino, palikdama tik tų darbų vertę, dėl kurios niekaip nebuvo atsižvelgta į karo Ukrainoje sukeltas pasekmes. Pripažinus tai, kad prašomas keitimas atitinka VPĮ 89 straipsnio nuostatas, tai automatiškai pašalina tariamą kitų pirkimo dalyvių teisių pažeidimą – remiantis VPĮ nuostatomis, analogiško keitimo būtų galėjęs tikėtis bet kuris pirkimą laimėjęs dalyvis. Tai patvirtina ir kasacinio teismo praktika, kurioje teigiama, kad tiekėjui nepripažįstama išskirtinė, kitus pirkime dalyvavusius ar potencialius tiekėjus diskriminuojanti padėtis, jei situacijoje keisti viešojo pirkimo sutarties nuostatas atsidurtų bet kuris kitas ūkio subjektas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-39-378/2020). Lietuvos statistikos departamento skelbiami kainų pokyčiai kategorijoje, sutampančioje su sutarties objektu, laikytini įrodančiais, kad kainų rinkoje pokytis daro įtaką konkrečios sutarties kainai.
- 20.4. Ieškove visiškai pritaria Lietuvos apeliacinio teismo pozicijai, kad kainos perskačiavimui pagal sutartį taikytinas statybos sąnaudų kainų pokyčio indeksas, labiausiai atitinkantis sutarties objektą.
- 20.5. Šalių rizikos kontekste akcentuotina, jog sutarties kainos perskačiavimo taisyklės yra nustatytos tam, kad, įvykus tam tikriems iš anksto apibrėžto dydžio pokyčiams, šalių pusiausvyrą būtų atkurta ir taptų tokia, kokia buvo sudarant sutartį. Pagrindinis kainos perskačiavimo tikslas yra grąžinti šalį į tokia padėtį, kuri tuo labiau atitiktų sutarties sudarymo momentą, t. y. aplinkybę, kuriai iš šalių pakeitimo momentu tai yra palankiau, reikšmės neturi. Atsakovo nurodomos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-118-378/2023 esminės faktinės aplinkybės nesutampa su nustatytomis ginčo byloje. Atsakovo teiginiai apie neva jo turėtą pagrįstą lūkestį, kad sutarties kaina po minėtų susitarimų sudarymo daugiau keičiama nebus, atmestini kaip nepagrįsti.

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl viešojo pirkimo sutarties keitimą reglamentuojančių Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatų aiškinimo ir taikymo

21. Viešųjų pirkimų įstatymas – *lex specialis* (specialusis įstatymas) tiek CK, tiek kitų teisės aktų atžvilgiu; Viešųjų pirkimų įstatymo, kaip specialiojo įstatymo, aiškinimą ir taikymą lemia šio įstatymo tikslai ir juo reguliuojamų santykių pobūdis, o teismai, nagrinėdami tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų ginčus, *ex officio* (pagal pareigas) sprendžia dėl Viešųjų pirkimų įstatymo taikymo; viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl Viešųjų pirkimų įstatymu viešiesiems pirkimams nustatyti specialūs reikalavimai, o šio įstatymo nuostatos aiškinamos ir taikytinos taip, kad būtų apgintas viešasis interesas (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-374-248/2018 41 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką; 2020 m. spalio 14 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-39-378/2020 79 punktą).
22. Kitų teisės aktų nuostatos turi būti taikomos subsidiariai Viešųjų pirkimų įstatymo atžvilgiu, t. y. pirmiausia reikia taikyti galiojančias Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatas, o visos kitos teisės normos taikytinos tais atvejais, kai Viešųjų pirkimų įstatymas nereguliuoja tam tikro klausimo arba Viešųjų pirkimų įstatymo normose įtvirtintos į kitus teisės aktus nukreipiančios nuostatos; aptartas specialiojo įstatymo ir kitų teisės aktų nuostatų subsidiaraus taikymo pobūdis neeliminuoja imperatyviųjų reikalavimų, įtvirtintų ne Viešųjų pirkimų įstatyme, taikymo (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-564-469/2015 ir joje nurodytą kasacinio teismo praktiką).
23. Viešųjų pirkimų įstatymo taikymas neapribotas tik viešųjų pirkimų procedūromis, o yra aktualus ir viešojo pirkimo sutartiniais santykiais, *inter alia* (be kita ko), viešojo pirkimo sutarties vykdymui. Šį aiškinimą pagrindžia kasacinio teismo praktika dėl viešųjų pirkimų principų (Viešųjų pirkimų įstatymo 17 straipsnis) turinio ir reikšmės bei Viešųjų pirkimų įstatyme įtvirtintas viešojo pirkimo sutarčių keitimo reguliavimas, į kurio 89 straipsnį nuo 2017 m. liepos 1 d. perkeltos detalios šios srities Europos Sąjungos viešųjų pirkimų materialiosios teisės normos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-39-378/2020, 81 punktas).
24. Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnyje įtvirtintos išsamios viešojo pirkimo sutarčių keitimo materialiosios taisyklės, kurių pagrindu šalys gali pakeisti tarpusavio sutartinius santykius ir pagal kurias vertinamas tokių veiksmų atlikimo teisėtumas. Nagrinėjamam ginčui aktualus VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punkte ir 3 punkte įtvirtintų viešojo pirkimo sutarčių keitimo pagrindų aiškinimas ir taikymas.
25. Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad viešojo pirkimo sutartis jos galiojimo laikotarpiu gali būti keičiama neatliekant naujos viešojo pirkimo procedūros pagal šį įstatymą, kai pakeitimas, neatsižvelgiant į jo piniginę vertę, iš anksto buvo aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai suformuluotas viešojo pirkimo dokumentuose nustatant viešojo pirkimo sutarties peržiūros, įskaitant kainos indeksavimą, atlyginimų darbuotojams peržiūrą, sąlygas ar pasirinkimo galimybes, įskaitant viešojo pirkimo sutarties termino, perkamų kiekių, apimtį, objekto pakeitimą. Viešojo pirkimo dokumentuose turi būti nurodyta galimų pakeitimų ar pasirinkimo galimybių apimtį, pobūdis ir aplinkybės, kuriomis tai gali būti atliekama. Neleidžiami tokie pakeitimai ar pasirinkimo galimybės, dėl kurių iš esmės pasikeistų viešojo pirkimo sutarties pobūdis.
26. Kainodaros metodikos 53 punkte nustatyta, kad peržiūra galima, kai peržiūros sąlygos iš esmės nepakeičia viešojo pirkimo sutarties pobūdžio ir, neatsižvelgiant į jų piniginę vertę, jos iš anksto buvo aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai suformuluotos viešojo pirkimo dokumentuose ir viešojo pirkimo sutartyje, nurodant, *inter alia*: aplinkybes, kurioms atsiradus atliekama peržiūra, taip pat statistinių rodiklių šaltinius, kai peržiūra vykdoma remiantis jų duomenimis (Kainodaros metodikos 53.1 punktas); sutarties kainos perskaiciavimo formulę; viešojo pirkimo sutarties kainą peržiūrint antrą ir vėlesnę kartą, perskaiciavimo formulė turi būti taikoma ne visai pradinės sutarties vertei, bet tik neišpirktiems pagal sutartį prekių, paslaugų, darbų kiekiams (apimtims) (Kainodaros metodikos 53.2 punktas); peržiūros momentą bei dažnumą (Kainodaros metodikos 53.3 punktas); momentą, nuo kurio įsigalioja pakeistos sutarties kainos ar įkainiai ir už kurias prekes, paslaugas ir (ar) darbus bus mokama senosiomis kainomis ar įkainiais, o už kurias – pakeistomis (-ais) (Kainodaros metodikos 53.4 punktas).
27. Dėl VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatų taikymo kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad viešojo pirkimo sutartis jos galiojimo laikotarpiu galėtų būti keičiama viešojo pirkimo sutartyje nustatytais sąlygomis, jei perkančioji organizacija jau viešojo pirkimo dokumentuose ir viešojo pirkimo sutartyje būtų įtvirtinusi sąrašą konkrečių atvejų, kuriems esant galėtų būti keičiamos viešojo pirkimo sutarties nuostatos (vykdymo sąlygos). Norint pakeisti viešojo pirkimo sutartį Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu, konkretūs galimi pirkimo ar preliminarinės sutarties pakeitimai viešojo pirkimo dokumentuose privalo būti suformuluoti aiškiai, tiksliai ir nedviprasmiškai, t. y. nurodant ne tik galimybę keisti viešojo pirkimo sutartį, bet ir nustatant aiškiai pakeitimų apimtį, jų pobūdį bei aplinkybes, kurioms esant pakeitimai gali būti atliekami. Tokių būdų būtų galima vykdyti viešojo pirkimo sutartį (taigi – ir ją keisti) joje nustatytais sąlygomis kartu užtikrinant pagrindinių viešųjų pirkimų principų (tiekėjų lygiateisiškumo, nediskriminavimo, abipusio pripažinimo, proporcingumo, skaidrumo) laikymąsi (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugėjo 28 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-245-916/2023 49 punktą).
28. Teisingumo Teismo praktikoje nuosekliai pažymima, kad jei perkančiosios organizacijos, nesant išankstinio paskelbimo apie viešojo pirkimo sutarties pakeitimo galimybę, viešojo pirkimo sutarties vykdymo metu būtų leista pakeisti pirkimo sąlygas, pastarųjų, tokių, kokios buvo paskelbtos iš pradžių, turinys būtų iškreiptas ir neišvengiamai taip būtų pažeisti lygiateisiškumo ir skaidrumo principai, nes nebūtų užtikrintas viešojo pirkimo sąlygų vienodumas ir procedūrų objektyvumas (Teisingumo Teismo 2004 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *Komisija prieš CAS Succhi di Frutta*, C-496/99).
29. Taigi, Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu viešojo pirkimo sutartis gali būti keičiama tik tokiu atveju, kai susidaro faktinė situacija, kuri iš anksto, pagal įstatyme nustatytus kriterijus viešojo pirkimo dokumentuose buvo nurodyta kaip sutarties pakeitimo pagrindas.
30. Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytas kitas viešojo pirkimo sutarties keitimo pagrindas: viešojo pirkimo sutartis jos galiojimo laikotarpiu gali būti keičiama neatliekant naujos viešojo pirkimo procedūros pagal šį įstatymą, kai pakeitimo poreikis atsirado dėl aplinkybių, kurių protinga ir apdairi perkančioji organizacija negalėjo numatyti, ir kai kartu yra šios sąlygos: a) pakeitimas iš esmės nepakeičia pirkimo sutarties ar preliminarinės sutarties pobūdžio; b) atskiro pakeitimo vertė neviršija 50 procentų, o bendra atskirų pakeitimų pagal šį punktą vertė – 100 procentų pradinės pirkimo sutarties ar preliminarinės sutarties vertės. Tokiais pakeitimais negali būti siekiama išvengti šiame įstatyme pirkinui nustatytos tvarkos taikymo.
31. Taigi, tam, kad būtų galima teisėtai pakeisti viešojo pirkimo sutartį VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu, turi būti tenkinamos trys sąlygos: 1) viešojo pirkimo sutarties pakeitimo poreikis turi būti atsiradęs dėl nenumatytų aplinkybių, kurių protinga ir apdairi perkančioji organizacija negalėjo numatyti sutarties sudarymo metu; 2) viešojo pirkimo sutarties pakeitimas iš esmės nepakeičia viešojo pirkimo sutarties

pobūdžio; 3) viešojo pirkimo sutarties pakeitimo vertė neturi viršyti įstatyme nustatytų viršutinių pakeitimo ribų. Be to, kaip nustatyta Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 4 dalyje, vertinant, ar viešojo pirkimo sutarties pakeitimas yra teisėtas ir leistinas pagal Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 3 punktą, nėra atsižvelgiama į sąlygas, kurioms esant pakeitimas laikytinas esminiu ir draudžiamu atlikti pagal Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatas.

32. *Apibendrinama teisėjų kolegija išaiškina, kad Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktuose nustatyti atskiri savarankiški tiek teisiniai, tiek faktiniai viešojo pirkimo sutarties keitimo pagrindai. Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytas viešojo pirkimo sutarties keitimo pagrindas, kai keitimas atliekamas, vadovaujantis viešojo pirkimo dokumentuose ir viešojo pirkimo sutartyje iš anksto aiškiai, tiksliai ir dviprasmiškai suformuluotomis viešojo pirkimo sutarties peržiūros taisyklėmis (viešojo pirkimo sutarties vykdymas joje nustatytomis sąlygomis). Tuo tarpu Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytas kitas savarankiškas viešojo pirkimo sutarties keitimo pagrindas, kurio esminis požymis yra tas, kad pakeitimo poreikis atsiranda dėl sutarties vykdymo metu paaiškėjusių aplinkybių, kurių protinga ir apdairi perkančioji organizacija negalėjo iš anksto numatyti.*
33. Teisėjų kolegija pažymi, kad, nepaisant to, jog viešojo pirkimo sutartyje yra nustatytos kainos peržiūros (indeksavimo) taisyklės ir, jomis vadovaujantis, yra perskaiciuojama viešojo pirkimo sutarties kaina, jei tai nesubalansuoja viešojo pirkimo sutarties šalių ekonominės pusiausvyros, sutarties šalis Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytu pagrindu gali kreiptis, be kita ko, dėl neatliktų pagal viešojo pirkimo sutartį darbų kainos pakeitimo – jos padidinimo, jei įrodo esant visas Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies 3 punkto taikymo sąlygas.
34. Atsižvelgiant į Viešųjų pirkimų įstatymo ir kitų teisės aktų santykį bei Viešųjų pirkimų įstatymo normose įtvirtintų materialinių nuostatų detalumą, darytina išvada, kad viešojo pirkimo sutarčių keitimui (ar teismui sprendžiant dėl vienašalio prašymo tai padaryti) ir jo teisėtumo vertinimui pirmiausia taikytinas specialusis Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnis. Kaip nurodyta pirmiau, Viešųjų pirkimų įstatymo kaip specialiojo teisės akto pobūdis nepanaikina kituose teisės aktuose įtvirtintų teisės normų taikymo, tačiau tokiu atveju Viešųjų pirkimų įstatyme tam tikra teisiųjų santykių sritis turi būti nereguluojama arba Viešųjų pirkimų įstatyme turėtų būti aiški nuoroda į kitus teisės aktus.
35. *Dėl CK 6.204 straipsnio normų, kuriose reglamentuojamas sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms, kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad šios, skirtos reguliuoti sutarties vykdymui ir galimam jos pakeitimui esmingai pasikeitus aplinkybėms (atsiradus naujoms), kurios nebuvo ir negalėjo būti žinomos (nuspėjamos) sutarties sudarymo metu, tam tikra dalimi tiesiogiai atsisipindi ir Viešųjų pirkimų įstatymo 89 straipsnio nuostatose (pvz., 89 straipsnio 1 dalies 3 punkte) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-39-378/2020, 93 punktas).*

Dėl teismo aktyvaus vaidmens nagrinėjant ginčus dėl viešojo pirkimo sutarčių

36. CPK 423¹–423¹⁰ straipsniuose (XX¹ skyrius) įtvirtinti viešųjų pirkimų ir koncesijų suteikimo bylų nagrinėjimo ypatumai.
37. CPK 423³ straipsnyje įtvirtinamas aktyvus teismo vaidmuo tokio pobūdžio bylose – teismui suteikta teisė savo iniciatyva rinkti įrodymus, viršyti pareikštus reikalavimus arba taikyti įstatymuose nustatytą alternatyvų asmens teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą. Šios nuostatos – išimtis iš bendrųjų dispozityvumo ir rungtyniškumo grindžiamų civilinio proceso taisyklių.
38. Kasacinio teismo praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad specialiosios CPK XX skyriaus nuostatos taikomos viešųjų pirkimų procedūroms, kurios baigiasi, kai yra sudaroma viešųjų pirkimų sutartis (VPĮ 29 straipsnio 2 dalies 1 punktas), todėl ginčams, kylantiems dėl tokių sutarčių vykdymo, tarp šalių susiklosčius prievoliniams teisiniams santykiams, yra taikomos ne specialiosios o bendrosios CPK nuostatos (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-63-381/2022 41 punktą). Nagrinėjant ginčus dėl viešųjų pirkimų sutarčių, be kita ko, taikytinos bendrosios civilinio proceso nuostatos dėl teismo vaidmens siekiant apginti viešąjį interesą.
39. Civilinio proceso teisė pagal reguliavimo dalyką ir teisiųjų santykių reglamentavimo principus yra viešoji teisė, todėl teismas, kaip civilinių procesinių santykių subjektas, turi tik tas teises, kurios jam yra suteiktos konkrečių teisės aktų nuostatų ir neturi teisės peržengti įstatymo nustatytos kompetencijos ribų. Atvejai, kada teismas gali paneigti proceso dalyvių elgesio dispozityvumo principą, nustatyti įstatymo ir paprastai yra susiję su būtinybe apsaugoti viešąjį interesą, apginti silpnesniąją ginčo šalį (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-87-823/2022 54 punktą).
40. Ieškinio dalykas ir pagrindas, taip pat atsakovo atsiliepime išdėstyti atsikirtimai į ieškinį, nurodant nesutikimą su ieškinio dalyku ir patvirtinančias tokį nesutikimą aplinkybes, apibrėžia bylos nagrinėjimo ribas. Teismas, priimdamas sprendimą, neturi teisės peržengti bylos nagrinėjimo ribų, apibrėžtų pirmiau įvardytais elementais, išskyrus proceso įstatyme nustatytus atvejus (CPK 265 straipsnio 2 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-259-381/2021, 12 punktas).
41. Faktinių aplinkybių teisinis kvalifikavimas yra teismo pareiga, kurią teismas atlieka *ex officio*, vadovaudamasis teisės normomis ir nesaistomas to, kaip šalys pačios teisiskai vertina savo veiksmus ar kitas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų faktiniu pagrindu (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 14 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-335-469/2019 40 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką). Nors teismas turi pareigą tinkamai kvalifikuoti ginčo teisinius santykius ir pritaikyti faktinei situacijai aktualias teisės normas (teisinį ieškinio pagrindą), tačiau ši teismo pareiga nereiskia nei teismo teisės modifikuoti faktinį ieškinio pagrindą (kvalifikuoti kitas, nei nurodytas šalių, faktines aplinkybes), nei keisti ieškinio dalyką, peržengiant pareikštus reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-24-378/2022, 31 punktas).
42. Nuostatos, apibrėžiančios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, yra išdėstytos CPK 320 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje yra nustatyta bendra taisyklė, kad bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas. CPK 320 straipsnio 2 dalyje yra detalizuota, kad apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą neperžengdamas apeliaciniame skunde nustatytų ribų, išskyrus atvejus, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai, tačiau apie ketinimą peržengti apeliacinio skundo ribas teismas turi pranešti dalyvaujantiems byloje asmenims. Šioje nuostatoje taip pat pažymėta, kad apeliacinės instancijos teismas *ex officio* patikrina, ar nėra CPK 329 straipsnyje nustatytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų. Apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti ir vertinti tik apskųstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą ir pagrįstumą, tačiau neturi tikrinti ir vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka, taip pat kad apeliacinės instancijos teismas neturi savo iniciatyva išplėsti apeliacinio skundo argumentų sąrašą ir imtis analizuoti tokių argumentų, kurie apeliaciniame skunde nėra nurodyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-235-611/2023, 39 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).
43. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad dispozityvios bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka specifika, lyginant su jos nagrinėjimu pirmosios instancijos teisme, yra tik ta, kad apeliacinės instancijos teismas bylą nagrinėja ne tik neperžengdamas apeliaciniame skunde ir atsiliepime į šį skundą nustatytų ribų (apeliacinio skundo faktinio ir teisinio pagrindo bei atsiliepimo į apeliacinį skundą faktinio ir teisinio pagrindo), išskyrus įstatymo nustatytas išimtis, bet ir bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme ribų, kurias šalys suformulavo ieškinyje ir atsikirtimuose į

ieškinį (priešieškinį), nes apeliacinis skundas ir atsiliepimas į jį negali būti grindžiami aplinkybėmis, kurios nebuvo nurodytos pirmosios instancijos teisme (CPK 306 straipsnio 2 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-381/2023, 49 punktas).

Dėl bylos procesinės baigties

44. Nagrinėjamoje byloje ieškovė reiškė reikalavimą (ieškinio dalykas) pakeisti šalių viešojo pirkimo būdu 2020 m. gruodžio 4 d. sudarytos statybos rangos sutarties kainą, padidinant 2022 m. balandžio mėn. pabaigoje likusių neatliktų darbų kainą 14,33 procento, tai sudaro 1 773 302,64 Eur su PVM. Ieškinio faktiniu pagrindu ieškovė nurodė tai, kad, atsižvelgiant į Rusijos Federacijos pradėtos agresijos prieš Ukrainą sukeltus padarinius, jai tapo sudėtingiau vykdyti sutartį. Kainų pasikeitimą ieškovė grindė Valstybės duomenų agentūros skelbiama duomenimis. Teisiniu ieškinio pagrindu ieškovė nurodė CK 6.204 straipsnį, ikiteisminiuose santykiuose prašymą keisti sutartį grindė ir VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktu. Ieškovė nurodė, kad sutartyje įtvirtinta kainos perskaičiavimo tvarka, tačiau ji nesudaro galimybių atkurti dėl išorinių nuo šalių valios nepriklausančių aplinkybių iškreiptą sutarties šalių balansą.
45. Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškinį, konstatavęs, kad VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu sutartis jau buvo pakeista, o pagrindo taikyti VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 3 punktą ieškovė neįrodė.
46. Apeliacinės instancijos teismas grąžino bylą nagrinėti iš naujo, nurodęs, kad ieškovei turi būti sudaryta galimybė patikslinti ieškinio reikalavimus, kadangi iš ieškovės teiktuose procesiniuose dokumentuose nurodytų faktinių aplinkybių akivaizdu, jog ji siekė peržiūrėti (perskaičiuoti) kainą ir pakeisti sutarties 13.8 papunktį dėl susitartos kainos (VPĮ 89 straipsnio 1 dalies 1 punktą).
47. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad toks apeliacinės instancijos teismo sprendimas yra neteisėtas, priimtas pažeidžiant dispozityvumo ir rungtyniškumo principus bei peržengiant įstatyme apibrėžtas teismo diskrecijos ribas apeliaciniame procese. Ieškovės ieškinio reikalavimai ir jų pagrindai suformuluoti aiškiai, nenustatyta pagrindo teismui tokiu būdu veikti dėl viešojo intereso gynimo. Dėl šių proceso teisės taikymo klaidų skundžiamas procesinis sprendimas panaikinamas, byla grąžinama apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, kad pirmosios instancijos teismo teisėtumas ir pagrįstumas būtų įvertinti pagal apeliacinio skundo ir atsiliepimo argumentus.
48. Kadangi byla grąžinama iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, kiti kasacinio skundo argumentai, be kita ko, dėl kainos perskaičiavimui taikytino statinių indekso, nenagrinėjami, jų teisingumas nevertinamas.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

49. Kasaciniam teismui nusprendus, kad byla grąžintina apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui. Pažymėtina, kad išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, kasaciniame teisme nepatirta. Atsakovas kasaciniam teismui pateikė dokumentus, patvirtinančius 10 245 Eur žyminio mokesčio už kasacinį skundą sumokėjimą, taip pat 8984,25 Eur išlaidas advokato pagalbai kasaciniame teisme; ieškovė – dokumentus, patvirtinančius 2420 Eur išlaidas advokato pagalbai surašant atsiliepimą į kasacinį skundą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

nutaria:

Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. liepos 13 d. nutartį panaikinti ir bylą grąžinti nagrinėti apeliacinės instancijos teismui iš naujo. Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Sigita Rudėnaitė

Gediminas Sagatys

Dalia Vasarienė